

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.13, november 2018

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Jon Tafdrup

Tilsyn ved

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum

ved Ole Vind

Indhold

- 1 Biografisk baggrund
- 2 Sammenhængen i verdenshistorien
- 3 Folk og folkeånder
- 4 Den tyske litteraturhistorie
- 5 Bogens skæbne
- 6 Anvendt litteratur

1 Biografisk baggrund

Verdens- eller universalhistorie var en genre, der havde vundet udbredelse i Europa siden oplysningstiden i slutningen af 1700-tallet (Vind 1999, s. 45-56), og som Grundtvig livet igennem var optaget af og gentagne gange selv bidrog til. Første gang i 1812 med *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng* (herefter *Verdenskrøniken* 1812, [se indledningen hertil](#)). Bogen blev en skandalesucces med sine grove angreb på samtidige lutherske teologer og bragte Grundtvig i heftig polemik med flere af tidens kulturpersonligheder. Oplaget på 450 eksemplarer blev af samme grund hurtigt udsolgt. De mange saglige fejl, som Grundtvig snart var gjort opmærksom på, fik ham til at opgive et genoptryk og i stedet begynde på en helt ny udgave.

I 1814 udkom *Kort Begreb af Verdens Krønike, betragtet i Sammenhæng* (herefter *Verdenskrøniken* 1814). Her fulgte han detaljeret og vittløftigt jødernes historie ifølge Det Gamle Testamente, der for Grundtvig som tekst i sig selv vidnede om poesien som

den privilegerede tilgang til åndens usynlige verden (Thaning 1963, s. 20). Det betød imidlertid, at han med første binds 552 sider ikke var nået længere end til fangenskab i Babylon. Bogen sluttede med Daniels drømmesyn og profeti om de kommende verdensriger og deres fald (jf. Dan 2), som på bogens næstsidste side brat og profetisk førtes helt frem til 1814: "saaledes fuldkommes det end for vore Øine, og daglig see de vaagne mere af Drømmen opfyldes" (Grundtvig 1814, s. 551). Napoleon blev ikke nævnt, men er tydeligvis i Grundtvigs tanker.

Han opgav at fuldføre værket som oprindelig planlagt, men bogen blev på sin vis videreført i 1815 med *Europa, Frankrig og Napoleon*. Her finder man på bogens kun 184 sider en koncentreret verdenskrønike fra skabelsen til 1815, hvor Napoleon nu har en hovedrolle. Og så formulerer Grundtvig i bogen udførligt de ideer om folk og folkeånd, som var antydet i *Verdenskrøniken* 1814, og som er forudsat i *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum* fra 1817 (herefter *Verdenskrøniken* 1817).

Vigtige forløbere for *Verdenskrøniken* 1817 er også en række artikler i Grundtvigs tidsskrift *Danne-Virke* om forholdet mellem poesi, filosofi, historie og kristendom. Her udviklede Grundtvig sit syn på en ny dansk 'historisk Vidskab' (jf. Vind 1999, s. 137-147), hvor det gamle danske ord 'Vidskab' bedre end 'filosofi' og 'videnskab' skulle kunne rumme den historiske og poetiske side af sand videnskabelighed og stræben efter visdom og erkendelse.

I slutningen af september 1817 udkom så *Verdenskrøniken* 1817. I tråd med *Danne-Virke*-artiklerne ville Grundtvig nu ikke som i 1812 dømme historien ud fra Bibelen, men lade historien oplyse og opvække den åndelige kraft i den lutherske kristendom (Thaning 1963, s. 24). En anledning til dette tredje forsøg var også, at man i 1817 kunne fejre 300-året for den lutherske Reformation.

2 Sammenhængen i verdenshistorien

I den lange fortale s. V-XLIV forsvarer Grundtvig sine tidligere verdenskrøniker fra 1812 og 1814 mod kritikken og fastholder, at alene ud fra den ortodokse lutherske bibeltro kan man finde sandhed og sammenhæng i historien: "min hele kritiske Brøde var den, at jeg, som hver Christen maa og skal, tog Alt i Bibelen for idel Sandhed saa som det fortælles!" (s. XI).

I titlerne på verdenskrønikerne fra 1812 og 1814 indgik udtrykket 'i sammenhæng', og også i 1817 er ideen om verdenshistoriens sammenhæng helt central. Grundtvigs syn byggede på den gammeltestamentlige tanke om historien som et sammenhængende hele styret af Gud eller Forsynet, forløbende fra skabelsen over syndefaldet og Babelstårnet til de sidste tider og Dommedag. Hertil kom "Ideen om Tidernes Sammenhæng og Kristus i deres Middelpunkt" (Grundtvig 1812, s. XXVI), der livet igennem var styrende for alle hans verdenshistoriske værker.

Men sammenhængen i historien betyder mere end det gammeltestamentlige syn på Forsynets styrelse. Det kommer frem, når Grundtvig i fortalen polemiserer mod de 'pragmatiske' historieskrivere, der blot føjer begivenhed til begivenhed som ydre

årsager og virkninger i tidens løb uden sans for den dybere åndelige sammenhæng. I stedet gælder det om, at “bringe et Folks og en Tidsalders udvortes Bedrifter i Forbindelse med deres indvortes Liv eller Død, med deres Tro og Tænkemaade” (s. VII) – altså med den usynlige, åndelige virkelighed bag den ydre legemlige. Det er de gudskabte folkeånder, der som Forsynets redskaber skaber sammenhængen i historien.

Grundtvig begrundede også i fortalen, hvorfor han med sit nye forsøg i så høj grad fokuserer på det lutherske tidsrum og især på det tyske åndsliv: “thi at Tydskland, siden Bogtrykker-Konstens, og især siden Reformationens, Begyndelse, er i videnskabelig Henseende det vigtigste Land, kan vel Engellænder og Franskmand nægte, fordi de i Grunden ikke veed hvad der tales om, men Danske indrømme vist, hvad Historien forbyder at nægte” (s. XXIV). Grundtvig anerkendte tyskernes sans for åndelig dybde og deres overlegne videnskabelige tænkeevne, som imidlertid også gjorde det lettere at se konsekvenserne af deres mangel på sand luthersk bibeltro.

Som en karakteristisk afstikker finder Grundtvig i fortalen også plads til at afvise ideerne fra den franske revolution, da tiden nu “allermindst af alle Tidsaldre er skikket til at drage Nytte af Rigsdage, Parlamentter, Senater, Conventer, Stor-Thing, eller hvad man vil kalde dem [...]. Grunde maa veies, ikke Stemmer tælles” (s. XXIX).

Den første tredjedel af *Verdenskrøniken* 1817 til og med Luther og Reformationens århundrede følger i hovedtræk teksten fra *Verdenskrøniken* 1812, mens resten er omarbejdet eller helt nyskrevet. Især tiden efter trediveårskrigen er udvidet med udførlige skildringer af åndslivet i det protestantiske Europa – og især i 1700-tallets lutherske Tyskland.

3 Folk og folkeånder

I forhold til *Verdenskrøniken* 1812 er psykologiske skildringer af individuelle skikkelser i historien nedtonet til fordel for at se dem som udtryk for deres folk og tid (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 750 f.). Det hænger sammen med, at ideerne om folk og folkeånder fra *Verdenskrøniken* 1814 og *Europa, Frankrig og Napoleon* nu spiller en fremtrædende rolle.

Grundtvigs syn på folk, sprog og folkeånd bygger på 1. Mosebog, kapitel 10-11 med beretningen om Babelstårnet og Noas sønner, Sem, Kam og Jafets efterkommere og deres adskillelse i de forskellige folkeslag (Grundtvig 1814, s. 41-53). Alle folk på kloden er skabt én gang for alle o. 1900 f.Kr., og de dermed skabte folkeånder røber sig gennem historien i deres sprog, myter og bedrifter – eller mangel på samme. Denne *etniske skabelsesmyte* (Vind 1999, s. 119 f. og 269) er forudsat i *Verdenskrøniken* 1817 (s. 4 f.) og i alle Grundtvigs senere historiske værker.

I *Verdenskrøniken* 1817 finder man Grundtvigs mest prægnante formulering af sit begreb om folkeånd:

Aand hos et Folk kalde vi en naturlig Retning til det Oversandselige, som giver det en indvortes Eenhed, og lader sig tilsyne deri, at hele Folkets Stræben gennem Historien

gaaer ud paa noget Oversandseligt, som det Eneste der kan være fælleds for de adskillige Mennesker og Slægter i Tiden og Rummet (s. 460).

Folkene var efter Grundtvigs syn oprindelige åndelige helheder, hvis levnedsløb skulle fortsætte som adskilte indtil Dommedag. Deres mere eller mindre kraftige ånd kom til syne gennem historien i det politiske liv såvel som i digtning, kunst og videnskabelig stræben. Når det gjaldt oldtidens folk, så var det poesien i deres oldtidsmyter og sagn, der røbede deres ånd. Det gælder ikke mindst jøderne med Det Gamle Testamente og nordboerne med den nordiske mytologi.

En skikkelse som Newton ses (s. 332 f.) som redskab for den engelske 'kæmpeånd', der kunne udrette maskinmæssige mirakler, men manglede historisk og åndelig sans. Den franske folkeånd har udpræget sans for glimmer og overfladisk skin, og hollænderne, der "aldrig har været synderlig *opvakde*" (s. 616), har evner for håndværk og praktiske fag, men er også uden historisk sans. Bogen rummer mange sådanne slagfærdige, generaliserende domme.

Folkenes bedrifter bedømmes efter deres ånd eller mangel på samme: "thi Mangel paa Aand kjendes nok saa nemt af Uvirksomhed som Aanden af sine Værker" (s. 452), hedder det således om Rusland og de åndløse slaviske folk. Og manglen på oldtidssagn gør, at Grundtvig endda må frakende "Svenskere baade poetisk og historisk Aand" (s. 215 f.).

Hele verdenshistoriens forløb vidner om, at de folk, der fra skabelsens dage bedst har bevaret sansen for den usynlige åndens verden og åndens ophav i Gud, af Forsynet er udvalgt til at føre historien frem mod det sandhedens og lysets rige, som var forjættet af Det Gamle Testaments profeter.

Som *Verdenskrøniken* 1812 rummer også *Verdenskrøniken* 1817 domme over åndløse, ugudelige tider og sædernes forfald: "Uteerligheds Moradser og sandselig Fornufts bundfrosne Hav" (s. 601). Men tonen synes dog mildnet lidt i et forsøg på, ligesom i *Danne-Virke*-artiklerne, at tale et mere forsonligt verdsligt sprog. Flemming Lundgreen-Nielsen har i sin omhyggelige analyse af billedsproget i den nyskrevne del af *Verdenskrøniken* 1817 vist, at det adskiller sig fra *Verdenskrøniken* 1812. I stedet for mange passive natur-, sygdoms- og dødsbilleder er *Verdenskrøniken* 1817 mere præget af billeder fra en "aktivt handlende og frembringende menneskehed" (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 755).

I 1815 havde Grundtvig i sin udredning af den etniske skabelsesmyte og Europas folkestammer profeteret om danskernes verdenshistoriske rolle: "*Roms Aand skal falde for Danmarks Engel*" (Grundtvig 1815, s. 169). I *Verdenskrøniken* 1817 spiller Danmark og danskerne en underordnet rolle, men er dog diskret til stede.

Hvad angår Nordens oldtid gælder, at "de Danske i aandelig Forstand stedse var Hovedfolket, derom vidner Alt" (s. 77). Når det gælder den åndeligt mest aktive stamme blandt russerne, varegerne, så er de sikkert af nordisk afstamning (s. 453 og 461). Om Kants og Herders folkestamme, preusserne, er der usikkerhed, "dog skal der fra gamle Dage have gaaet det Sagn i Landet, at den herskende Stamme var indvandret fra Skandinavien" (s. 544).

Reformationen forløb særlig heldigt i Danmark på grund af “det Danske Folks eiendommelige Godmodighed og Agtelse for Sandhed” (s. 158). Danmark var “Landet efter Luthers Hjerte” (s. 383), og “ingensteds blev han saa rolig og saa trolig fulgt” (s. 674). Til slut profeterer Grundtvig, at lyset og sandheden i Guds og Luthers navn vil sejre, skønt han ikke kan sige hvornår. Men at det nok må blive i Danmark, antydes kraftigt.

4 Den tyske litteraturhistorie

Hele bogen stiler frem mod skildringen af “de Boglærde og Sangerne i Nord-Tydskland, for at see, man kan ikke sige, hvilken Aand, men hvilken Fornuft der nu kom til Orde og til Ære” (s. 481). Med enkelte afstikkere udgør bogens sidste fjerdedel en række originale karakteristikkere af tyske teologer, digtere og filosoffer.

Om *Verdenskrøniken* 1817 skrev Grundtvig selv i tilbageblik fra 1833, at den “var kun Studier især til den Tydske Literatur-Historie, som vel kunde fortjent lidt Opmærksomhed, men hørde dog til de Frihaands-Tegninger, Man maa være hjemme i Historien for med Fordeel at benytte” (Grundtvig 1833, s. VII).

Der er dog tale om en påtaget beskedenhed. Litteraturhistorie skal her forstås som åndshistorie i bredeste forstand: teologi, filosofi, ‘historisk Vidskab’ og digtning som udtryk for de kræfter, der dybest set bestemmer historiens gang. Grundtvig skrev i 1817 om de forfattere, der havde givet ham selv afgørende inspiration men også stillet ham over for de største udfordringer. Det gælder teologer og bibelforskere som Ernesti, Michaelis og Semler. Disse var kendt som ophavsmænd til den historisk-filologiske ‘bibelkritik’, der undergravede tilliden til Bibelen som åbenbaret sandhed. Det er dem, der hentydes til i fortalen, når “Jødernes Historie paa allehaande Maader gjøres til et Eventyr” (s. VIII).

Og det gælder digtere som Klopstock, Wieland, Goethe, Schiller og Novalis, der alle i Grundtvigs øjne trods al åndfuldhed dog manglede sand kristentro. Men det var især de historisk-filosofiske forfattere som Lessing, Kant, Herder, Schelling, Fichte og Friedrich Schlegel, der udfordrede Grundtvig med deres åbenbare historiske sans.

Den udførligste behandling får Lessing (s. 500 f. om Wolfenbüttel-fragmenterne og s. 519-531), som var den, der først kastede Bibelen i “den gloende Ovn” (s. 549) ved skarpest at stille det skæbnesvangre spørgsmål om Bibelens troværdighed i en historisk oplyst tid (Vind 2014, s. 108).

Men også Herder, “den tydskevangeliske Kirkes sidste, skuffende Haab” (s. 545) og Fichte, “en forulykket Søn af Morten Luther” (s. 636), behandles udførligt og ikke uden respekt. Det var Herder og Fichte, der med deres tanker om folk og folkeånd gav Grundtvig den dybeste inspiration til sin egen historiefilosofi (Vind 1999, s. 99-124). Deres manglende lutherske bibeltro kan Grundtvig ikke tilgive dem, men deres åndelige og poetiske sans anerkender han.

Hos disse tyske forfattere fandt Grundtvig mere ægte åndelig og historisk sans end

hos alle engelske, hollandske og franske, der var præget af den overfladiske, rationalistiske calviniske ånd. Men tyskerne var, trods deres dybere lutherske ånd, også underlagt tidens overtro på fornuften.

Grundtvig gav aldrig senere en tilsvarende udførlig karakteristik af det tyske åndsliv, som var hans egen åndelige baggrund. I sin grundige analyse ud fra et litteraturhistorisk og litterært perspektiv peger Lundgreen-Nielsen på disse karakteristika af engelske og især tyske digtere og tænkere som det værdifuldeste i bogen (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 746).

5 Bogens skæbne

Bogen blev ikke som i 1812 en skandalesucces. Tværtimod blev den nærmest overset. Den blev ikke anmeldt i Danmark, men omtalt et par gange på tysk. I 1837 udkom den på tysk i en let forkortet udgave (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 756).

Grundtvig skrev i et utrykt manuskript (Grundtvig-arkivet fasc. [217a](#)) en slags kort 'salgstale' for bogen, formentlig i forbindelse med sin ansøgning i efteråret 1817 om et professorat i historie. Universitetet afviste ansøgningen og skrev om *Verdenskrøniken* 1817, at den røber "Ukyndighed i og LigeGYldighed for al historisk Konst og ægte videnskabelig Behandling" (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 756).

Oplaget, hvis størrelse ikke kendes, var endnu ikke udsolgt i 1869. *Verdenskrøniken* 1817 og *Nyaars-Morgen* fra 1824 blev i Grundtvigs levetid "de to trægest afsættelige blandt hans ældre hovedværker" (Johansen 1951, s. 75). Hertil bidrog også, at Grundtvig med *Nordens Mythologi* i 1832 og fra 1833 med *Haandbog i Verdenshistorien* ([se indledning hertil](#)) så at sige overhalede sine første tre verdenskrøniker med et nyt og afklaret historiesyn, hvor den historiske videnskab var afløst af den 'universalhistoriske'.

6 Anvendt litteratur

- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1814) *Kort Begreb af Verdens Krønike, betragtet i Sammenhæng*, bind 1. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1815) *Europa, Frankrig og Napoleon, en dansk historisk Betragtning*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816-19) *Danne-Virke, et Tids-Skrift*, bind 1-4. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog, historisk-poetisk udviklet og oplyst*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1833) *Haandbog i Verdens-Historien*, bind 1. København.

- Johansen, Steen (1951) "Om Grundtvig-udgaver" i *Grundtvig-Studier* 1951, s. 69-91. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Thaning, Kaj (1963) *Menneske først – Grundtvigs opgør med sig selv*, bind 1-3. København.
- Vind, Ole (1999) *Grundtvigs historiefilosofi*. København.
- Vind, Ole (2013) "En historisk Theodice" i *Grundtvig-Studier* 2013, s. 95-109. København.